

ROSINA LIPPI-GREEN
**Jezična ideologija
i model
jezične subordinacije¹**

s engleskog prevela Matea Grgurinović

Glavna je funkcija mita da potvrdi postojeći društveni poredak. Mit brižljivo čuva konzervativne društvene vrijednosti, tradiciju podiže na pijedestal. Ne objašnjava niti propitkuje već izražava i potvrđuje izvore kulturnih stavova i vrijednosti. ... Budući da je mit sidrište sadašnjosti u prošlosti, on je sociološka povelja za buduće društvo koje je točna replika postojećeg.

Ann Oakley, *Woman's Work: The housewife, past and present* (1974)

Do sada sam, na temelju više od trideset godina empirijskog rada mnogih sociolingvистa, ustanovila da je jezik – između ostalog – fleksibilan i neprestano mijenjajuć društveni alat za simbolično označavanje društvene pripadnosti.

Koristimo jezične varijacije da se konstruiramo kao društvena bića, da označimo tko jesmo i tko nismo i tko ne možemo biti. Govornici biraju između dostupnih društveno-jezičnih varijanti; njihovi izbori grupirani su zajedno na načine koji su očiti drugim govornicima u zajednici, te koji ih pritom mogu interpretirati. Ovaj proces funkcionalan je i nužan dio načina na koji komuniciramo. To nije svojstvo govornog jezika koje možemo birati.

Što dakle znači pitati osobu da se odrekne naglasaka ili da ga potisne?

Uzimajući u obzir ono što znamo o vezi između društvenog identiteta i jezičnih varijacija, nema sumnje da često, kada od pojedinaca zatražimo da odbace vlastiti jezik, temeljni problem nije jezična poruka, već upravo društvena pripadnost koju taj jezik podrazumijeva. Nikada od ljudi ne tražimo, niti to po zakonu možemo činiti, da promijene boju vlastite kože, religiju, svoj spol, no redovito od ljudi zahtijevamo da potisnu ili zaniječu najučinkovitiji način kojim se mogu situirati u društvu.

Tvoja koža može biti tamnija, govorimo im, no ne smiješ zvučati kao crnac.

Smiješ nositi jarmulku ako ti je to kao Židovu važno, ali moraš se riješiti naglasaka.

Možda jesi iz Ukrajine, ali zar ne možeš govoriti pravi engleski?

Da ne zvučiš kao seljak ljudi bi te možda shvaćali ozbiljno.

Ti jesi naš najbolji prodavač, no moraš li zvučati tako „gej“ preko telefona?

Naglasak služi kao prva linija očuvanja reda budući da nam zakon i društvene norme, a možda i prevladavajući osjećaj za moralno i etično, zabranjuju da direktnije koristimo rasu, etnicitet, domovinu ili ekonomski status. Međutim takve zadržke nemamo kada se radi o jeziku. Naglasak dakle postaje lakmus-papir za isključivanje, isprika

1 Prevedeni tekst poglavlje je („Language ideology and language subordination model“) u knjizi R. Lippi-Green *English with an Accent: Language, ideology, and discrimination in the United States* (London – New York: Routledge, 1998), 63–73. (op. ur.)

da se odbije nekoga, da se odbije prepoznati drugoga. Taylor postupak suprotan od prepoznavanja definira kao *krivo prepoznavanje*:

Naš identitet djelomično oblikuje prepoznavanje ili odsutnost istog, često *krivo prepoznavanje* od strane drugih, te tako osoba ili grupa ljudi može pretrpjeti stvarnu štetu ako im ljudi ili društvo zrcale sliku njih samih koja je sputavajuća, ponižavajuća ili puna prezira.²

Proučavanje ideologije ovdje se spominje u pokušaju da se ponudi teorijski okvir koji omogućava razumijevanje kako je proces standardizacije općenito ukorijenjen u našem društvu. To jest, želim istražiti na koji način argumenti za standardizaciju reproduciraju „kulturne ideje koje su pristrane, upitne i osporavane, te opterećene interesima“.³ Iako dakle postoje mnogi pristupi ideologiji ona se u ovoj studiji koristi da se ukaže na *promicanje potreba i interesa dominantne grupe ili klase nauštrb marginaliziranih grupa, putem dezinformiranja i krivog predstavljanja tih istih nedominantnih grupa*.⁴ Definicija koja je bliža jezičnim pitanjima, koju često zovemo *ideologija standardnog jezika* (standard language ideology, SLI), definirana je kao predrasuda prema apstraktnom, idealiziranom, homogenom govornom jeziku koji institucije dominantnog bloka nameću i održavaju te koja kao svoj model uzima pisani jezik, no koja je prvenstveno oblikovana prema govornom jeziku više srednje klase.⁵

Ideologiju su mnogi povezivali s jezikom, ali Foucault je bio taj koji je razmatrao način na koji je diskurs „kontroliran, izabiran, organiziran i redistribuiran“ ili *discipliniran*:

(...) diskurs – kao što nas povijest neprestano poučava – nije tek ono što izražava borbe i sisteme vladavine, već ono *zbog čega i pomoću čega* se vodi borba, moć koje se valja dočepati.⁶ (kurziv R. L.-G.)

U najjednostavnijim okvirima, discipliniranje diskursa povezano je s pita-

² Charles Taylor, *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition* (Princeton: Princeton University Press, 1994), 25.

³ K. A. Woolard i B. B. Schieffelin, „Language ideology“, *Annual Reviews of Anthropology*, 23 (1994): 55–82.

⁴ Eagleton (1991) nudi niz definicija za ideologiju, od užih do širih, s argumentima za i protiv tih definicija. Definicija koju ovdje koristim spada u četvrtu razinu od pet mogućih razina inkluzivnosti u pristupu ideologiji. Opasnost tako širokog pristupa leži u činjenici da, kao što to Eagleton ističe, stavlja možda neprihvatljiva ograničenja na ideologiju kao na nešto što je ograničeno samo na dominantni blok.

⁵ Termin *ideologija standardnog jezika* skovali su James i Lesley Milroy. Njihov rad na tom području bio je prvi poticaj za većinu mojih razmišljanja o ovoj temi, na koje su kasnije posebice utjecao rad Fairclougha, Silversteina, Eagletona, Bourdieuja i Foucaulta. Definicija koju ovdje dajem razvijena je iz onih koje su dane u raniji radovima.

⁶ Prijevod citata preuzet iz Michel Foucault, *Znanje i moć* (Zagreb: Globus, 1994), 117; preveo Rade Kalanj (op. prev.)

njem kome je dopušteno govoriti, te dakle, koga se može čuti. Ideologija standardnog jezika koja predlaže da u idealiziranoj nacionalnoj državi postoji jedan savršeni, homogeni jezik, postaje način kojim se dolazi u posjed diskursa te nudi racionalizaciju za ograničavanje pristupa diskursu. Dakle gospodina Kahakuu ne bismo mogli čuti na radiju, zato što bi se na to gledalo kao na institucionalno potvrđivanje jezične varijante koja je povezana s društveno neprihvatljivim skupom društvenih, ekonomskih i rasnih karakteristika.

Autoritet povezan s obrazovanjem najcitiraniji je i najpriznatiji tip racionalizacije u ovome procesu. U kulturi poput naše, u kojoj su svi obvezni sudjelovati u obrazovnom sustavu, možemo stoga tvrditi da je pristup diskursu, barem u teoriji, moguć: marginalizirane grupe mogu, ako prođu kroz obrazovni sustav, postići da se njihovi jezici čuju. Foucault predviđa dio ovog argumenta tako što ističe zabludu pretpostavke da je obrazovanje ravnomjerno raspoređeno kulturno dobro, neutralno po pitanju moći: „Cijeli je sistem obrazovanja politički način da se zadrži ili promijeni prisvajanje diskursa, zajedno sa znanjima i moćima što ih oni sa sobom nose.“⁷

Pristup obrazovanju zapravo je kontroliran i discipliniran, djelomice na temelju jezične varijante i naglasaka; obrazovni sustav nije početak, već srž procesa standardizacije. Nije vjerojatno da ćemo zamoliti djecu koja govore *ne-mainstream*⁸ jezicima da po priznanje dođu u školu, kako bi mogla ispričati vlastite priče vlastitim glasom. To je nalik situaciji u kojoj muha kuca na paukova vrata nadajući se racionalnoj raspravi o mogućoj promjeni u strukturi hranidbenog lanca. Ili, kako to neapologetski kaže Sledd: „U školskom sustavu poput našeg kojeg vode poslovni ljudi, bijelci, podučavanje na materinjem jeziku uključuje formalnu inicijaciju u jezične predrasude srednje klase.“⁹ Stvarnu podlogu Sleddova stajališta detaljnije ćemo istražiti u 6. poglavlju.

Dominantne institucije promoviraju ideju homogenog standardnog jezika koji ima široki doseg te koji je prvenstveno jezik bijelaca, više srednje klase, sa Sred-

⁷ Ibid, 129.

⁸ Termine *mainstream* i *non-mainstream* autorica definira ovako: govornici *mainstream* američkog engleskog djeluju u zajednicama i institucijama koje se oslanjaju na formalni obrazovni sustav da pripremi djecu za sudjelovanje u zajednici. Na nacionalnoj razini, ovi su govornici *percipirani* pretežno kao stanovnici Srednjeg zapada, krajnjeg zapada i dijelova na istoku SAD-a, i/ili pripadnici više srednje klase ili više klase, kao pismeni, usmjereni na obrazovanje, te kao osobe koje streme ka napretku na društvenoj ljestvici putem uspjeha u formalnim institucijama. Društveno-jezične uzore i društvene vrijednosti traže onkraj osnovne društvene mreže koju čine obitelj i zajednica.

Govornici *ne-mainstream* američkog engleskog djeluju u zajednicama i institucijama koje se manje oslanjaju na formalni obrazovni sustav da pripremi djecu za sudjelovanje u zajednici. Na nacionalnoj razini, ovi su govornici *percipirani* pretežno kao stanovnici krajnjeg juga SAD-a te središta velikih gradova, i/ili pripadnici radničke ili niže klase, kao manje zainteresirani za pismenost ili školovanje, te kao osobe koje streme ka lokalnom, a ne supranacionalnom uspjehu u formalnim institucijama. Društveno-jezične uzore i društvene vrijednosti uglavnom traže unutar obitelji i zajednice. (R.Lippi-Green, 1998: 61) (op. prev.)

⁹ James Sledd, „Bi-dialectism: the linguistics of white supremacy.“, u: *Contemporary English: Change and variation*, ur. D. L. Shores (Philadelphia: J. B. Lippincott, 1972), 319.

njeg zapada. Bez obzira na to radi li se o širim društvenim i političkim pitanjima ili onim suptilnijim, bez obzira da li je pristup prinuda ili pristanak, postoje dvije strane ovog procesa: prvo, devaluacija svega što nije (ili ne želi biti) politički, kulturni ili društveni *mainstream*, i drugo, potvrđivanje društvenih (i jezičnih) vrijednosti dominantnih institucija. Proces jezične asimilacije na apstraktni standard potvrđuje se kao posvema prirodan, nužan i pozitivan za veće društveno dobro.

Ono što ne razumijemo dobro, što je misteriozno i važno, nije toliko način na koji dominantne grupe određenim grupama ne daju dopuštenje da se čuju njihovi vlastiti glasovi, već više *kako i zašto te grupe pristaju na to*. Kako institucije dominantnog bloka uspijevaju uvjeriti cijele grupe ljudskih bića da ne posjeduju u potpunosti ili ne barataju adekvatno pravim ljudskim jezikom? I što je još misterioznije, zašto te grupe predaju autoritet dominantnim skupinama? Eagleton ovo pitanje personalizira sumirajući jedan način djelovanja ideologije:

Između ostalog, proučavanje ideologije proučavanje je načina na koji ljudi ulažu u vlastitu nesreću. To je zato što bivanje potlačenim sa sobom donosi neke malene bonuse tako da smo ponekad spremni nositi se s time. Najučinkovitiji ugnjetavač onaj je koji one koje ugnjetava uvjerava da vole, žele i poistovjećuju se s njegovom moći i bilo koja praksa političke emancipacije uključuje dakle najteži od svih oblika oslobođanja, oslobođanje od sebe samih.¹⁰

Klasični marksist mogao bi proučavati način na koji ideologija jezika djeluje i reći da je to odličan primjer „lažne svijesti“ ili procesa na koji je radnička klasa izmanipulirana da prihvati *status quo* koji negira njihove tvrdnje i održava interese onih koji imaju vlasništvo i moć, zato što je činiti to *pravilno i dobro i zdravorazumski*. No ovaj poseban ideološki model ima ograničenja; njegova jednosmjernost ne podsjeća dovoljno na recipročni proces standardizacije da bismo ga mogli iskoristiti u ovoj raspravi.

Kada osobe koje govore jezike koji su obezvrijeđeni i stigmatizirani pristanu na ideologiju standardnog jezika oni postaju suučesnici u širenju propagande protiv sebe samih, svojih interesa i identiteta. Mnogi su uhvaćeni u vakuum: kada osoba zbog jezika uopće nije društveno prihvaćena izvan vlastite govorne zajednice može doći do toga da omalovažava vlastiti jezik, čak i kada ga nastavlja koristiti.¹¹

Ideologija standardnog jezika pruža mrežu *zdravorazumskih* argumenata u koju se govornica manjih jezika može zaplesti na svakom koraku: u školi, na radiju, u kinu, dok čita romane, na poslu ona čuje da je jezik koji ju označava kao Azijku, mu-

¹⁰ Terry Eagleton, *Ideology: An introduction* (London – New York: Verso, 1991), 13–14.

¹¹ Labov to naziva *lingvističkom nesigurnošću* (1966: 332 ff.) i ukazuje na proces hiperkorekcija prema zamišljenom standardu kao na jedan od korelata tog pojma. Na ovu ćemo se temu vratiti kasnije u poglavlju.

slimanku ili južnjakinju (na primjer) ružan, nekoherentan, nelogičan. Njezino svakodnevno iskustvo govori joj suprotno: ona komunicira, učinkovito, s ljudima koji su joj najbliži i najvažniji, koji vlastiti jezik slično označavaju. Ona čak uspijeva komunicirati s ljudima koji je kritiziraju, bez obzira na njihove pritužbe. Osjeća se neugodno i nesretno zbog stvari koje govore o njezinom jeziku i društvenoj pripadnosti. Ono što joj obećavaju u zamjenu za promjenu ovakvog ponašanja može biti jako zavodljivo: više novca, uspjeh, priznanje. Ona može pokušati promijeniti način na koji govori, obratiti pozornost na gramatička pravila na koja je upozorena, no na fonologiju – na svoj naglasak – može malo ili nikako utjecati.

Ova svakodnevna, dugotrajna devalvacija njezina društvenog sebstva ima svoje posljedice. Može ju eventualno dovesti i do otpora na osobnoj razini. Ako postoji skupina ljudi koji poput nje prolaze kroz isto iskustvo to možda dovede do organiziranog otpora. Za to postoje povremeni znaci: tečaj u Južnoj Karolini na kojem se učilo kako smanjiti naglasak prestao se održavati jer nije bilo dovoljno zainteresiranih studenata¹²; pokret za priznavanje havajskog kreolskog u javnom diskursu¹³; grupa u Wisconsinu koja je obznanila svoju privrženost afroameričkom vernakularu (AAVE, African-American Vernacular English) i želju da se on prepozna kao funkcionalni jezik što on i jest¹⁴; kambodžanski Amerikanac koji je tužio svog poslodavca jer mu je rekao da mora „zvučati američki“ kako bi dobio promaknuće.¹⁵

U ostatku knjige vidjet ćemo da jezični *mainstream* ne dopušta da ovi maleni činovi otpora ostanu neprimijećeni; njegovi predstavnici uzvraćaju udarac, i to snažno. Institucije koje sebe vide kao zaštitnice vrijednosti nacionalne države vode stalnu bitku da se potvrdi njihov privilegirani položaj u toj državi, djelomice temeljen na jeziku. Ovaj otpor te otpor koji nastaje kao odgovor, koji ovlaštenu jezični *mainstream*

12 Lyn Riddle, „Sounds like the South is alive and well-spoken“, *Los Angeles Times*, 18. veljače 1993.

13 H. Verploegen, „Pidgin in classroom stirs spirited debate by seniors“, *Honolulu Star-Bulletin*, 1. lipnja 1988.

14 K. Hamblin, „Speaking well has its merit“, *Ann Arbor News*, 7. travnja 1995.

15 Phanna K. Xieng, et al. v. Peoples National Bank of Washington, Washington State Appeals Court Opinion, 1991; Phanna K. Xieng and Bathou Xieng, husband and wife v. Peoples National Bank of Washington, Washington State Supreme Court Opinion, 21. siječnja 1993.

16 Pojam *hegemonija* češće se koristi u smislu dominantnosti ili dominacije, no ovdje koristim gramscijevsku definiciju. Gramsci daje zanimljiv primjer pokušaja da se lingvističke činjenice iskrive u svrhu višeg društvenog cilja. U svojim se djelima snažno zalaže za to da se niža i radnička klasa podučavaju standardizirani talijanski, te ovaj proces izjednačava s prenošenjem pismenosti, nužnim alatom u borbi protiv potlačenosti:

Racionalno je ostvariti praktičnu i dragovoljnu suradnju kako bi se uključilo sve što bi moglo poslužiti u stvaranju zajedničkog nacionalnog jezika, čije nepostojanje izazva sukob, posebice među masama, gdje su lokalni partikularizam i fenomen uskog i provincijalnog mentaliteta jači nego što se misli. Drugim riječima, to je pitanje jačanja borbe protiv nepismenosti. (198: 182)

Čini se da su Gramscijevo miješanje simptoma s uzrokom (za njega sukob proizlazi iz jezične heterogenosti) i njegovo odbacivanje ruralnih vrijednosti u sukobu s njegovim općenitim ciljevima. Izgleda da se je mogao baviti jezikom kao da je roba kojom se može svojevoljno manipulirati i po želji očistiti od regionalnih i društvenih varijanti. Ovo je posebno neobično ako uzmemo u obzir da je on vrlo rano prepoznao vezu između jačanja javnog diskursa o jeziku i ubrzanih pomaka unutar uspostavljenih struktura moći i hegemonije (ibid).

suprotstavlja malenoj grupi ili pojedincima koji se bore za priznanje predstavljaju trajan proces. Ovo podsjeća na način na koji je Antonio Gramsci preinačio marksističku društvenu teoriju u okvirima onoga što on naziva *hegemonija* ili ideologija kao borba.¹⁶

Ono čime ćemo se baviti u ostatku knjige jest sam proces jezične dominacije. Argumenti koji se koriste da bi se legitimizirale vrijednosti *mainstreama* i devalvirale jezične varijante koje se nisu prilagodile dobro su utemeljeni te tako prihvaćeni da se često koriste potpuno otvoreno, kao što ćemo vidjeti u ostatku teksta.

Prije nego što pogledamo specifične primjere procesa krivog prepoznavanja bilo bi korisno da se usredotočimo na dva analitička alata. Prvi je radni model načina na koji jezična subordinacija *ne-mainstream* jezika općenito djeluje (Tablica 1). Drugi je kratko razmatranje načina na koji se ovaj model jezične subordinacije realizira u nejednakoj podjeli onoga što ćemo nazvati komunikacijski teret.

Model procesa jezične subordinacije

Koraci u procesu jezične subordinacije koji su uključeni u ovaj model sastavljeni su iz analize velikog broja reakcija ili akcija institucija dominantnog bloka kada su one smatrale da postoji prijetnja autoritetu homogenog jezika nacionalne države. Elementi u ovom modelu izrasli su iz analize mnogih vrsta javnih komentara o uporabi jezika i jezičnim zajednicama, ali su slični drugim modelima ideoloških procesa.¹⁷

Mistifikacija je česta praksa u primjenjivanju bilo koje ideologije. U pitanjima jezika to je posebno neobičan, ali očito dobro iskorišten i učinkovit alat. Proces mistifikacije nastao je kao dio istog procesa koji je mit o pismenosti proširio na govorni jezik. Tvrdnja da je govorni jezik tako kompleksan da puki izvorni govornici nikada ne mogu sami shvatiti o čemu se govori pobijena je stvarnošću svijeta u kojem ljudi komuniciraju jedni sa drugima *ne-mainstream* jezicima i raznim stigmatiziranim naglascima.

Tablica 1: Model procesa jezične subordinacije

<p>Jezik je mistificiran</p> <p><i>Uopće se ne možete nadati da ćete savladati teškoće i složenosti materinjeg jezika bez stručnog vodstva.</i></p> <p>Na autoritet se polaže pravo</p> <p><i>Govori poput mene/nas. Mi znamo što radimo zato jer smo proučavali jezik, zato jer pišemo pravilno.</i></p>

¹⁷ Vidi Gitlinov model za analizu prikazivanja Vijetnamskog rata u medijima (1980, i drugdje).

Nastaju krive informacije

Ta uporaba za koju ste toliko vezani nije ispravna. Varijanta koju ja preferiram bolja je na temelju povijesti, estetike i logike.

Ne-mainstream jezik trivijaliziran je

Pogledaj kako je sladak, kako je domaći, kako smiješan.

Oni koji su se prilagodili uzimaju se kao pozitivni primjeri

Vidite što možete postići samo ako pokušate, koliko daleko možete dogurati ako budete prosvijećeni.

Daju se jasna obećanja

Poslodavci će smatrati da ste ozbiljni kandidat; prilike će se pojaviti.

Izriču se prijetnje

Nitko važan neće vas shvatiti ozbiljno; prilike se neće pojaviti.

Oni koji se nisu prilagodili su ocrnjeni ili marginalizirani

Vidite kako su namjerno glupi, arogantni, neznalice, neinformirani, i/ili devijantni i nereprezentativni ti govornici.

Način na koji se na autoritet polaže pravo vidjeli smo u načinu na koji prosječna osoba prilazi standardnom jeziku. Instrukcije koje tvore međusobno zavisnu mrežu standardizacije uključuju obrazovni sustav, televiziju i tiskane medije – posebice novine – industriju zabave, poslovni sektor i donekle, sudstvo. Svaka od ovih institucija polaže pravo na izuzetno znanje o jeziku te odatle proizlazi autoritet u pitanjima jezika. Svaka od njih traži potvrdu od druge institucije.

Krive informacije o jeziku najbolji su primjer zdravorazumske argumentacije. Primjeri sežu od poprilično trivijalnih („dvije se negacije poništavaju“) do uznemirujućih („pidžin se može izliječiti!“). U sljedećem poglavlju postat će jasno kako mnoštvo pogrešnih informacija o jeziku proizlazi iz nepoznavanja strukturalnih i funkcionalnih činjenica o jeziku.

U procesu subordinacije naglascima i varijantama engleskog jezika koji nisu dominantni može se manipulirati na mnogo načina. Najčešći je trivijalizacija ili ismišljavanje. Neke primjere ovoga vidjet ćemo u poglavlju o medijima gdje je, čini se, ova metoda prilično popularna. Na radiju i televiziji te u novinama skloni su izvještavati o govornicima nedominantnih varijanti engleskog koji su se opametili i koji su pristali odbaciti vlastiti naglasak ili jezik u korist nacionalnog standarda koji predstavlja ideal.

Obećanja dana o prednostima uporabe *mainstream* jezika obično se samo naslućuju, no postoje okolnosti kada su jasnije verbalizirane. Prijetnje su otvorenije te svaka od institucija dominantnog bloka upućuje na onu drugu kao dokaz da je otpor potpuno uzaludan. Osobama koje ustraju u svojoj privrženosti stigmatiziranim

varijantama engleskog, koje odbijaju barem izgubiti strani naglasak čak i kada su suočene sa zdravorazumskim argumentima na svakom će koraku biti uskraćen pristup privilegijama i pravima građanstva; ako barem ne priznaju superiornost *mainstream* jezika, tada im sva inteligencija i uspjeh na svijetu neće otvoriti nikakva vrata.

U najbrutalnijim primjerima ovo će se pretvoriti u osobne napade na cijele grupe. Ovo se često događa *unutar* zajednice, kada se stigmatizirani jezik ili naglasak koristi kao isprika da se napadnu ili ocrne članovi grupe na načine koji nikada ne bi bili tolerirani autsajderu.¹⁸ Najbolji primjer ovoga vidjet ćemo u načinu na koji afro-američka zajednica rješava razjedinjujuće pitanje vlastitih vernakularnih jezika.

Model procesa subordinacije pružit će okvir za ono što će biti predstavljeno u poglavljima koja slijede. Međutim prije nego pogledamo način na koji naglasci oblikuju živote ljudi važno je pozabaviti se pitanjem komunikacije.

Odbijanje dara: uloga pojedinca u komunikacijskom procesu

Najčešći argumenti za diskriminaciju *ne-mainstream* naglasaka i jezika povezani su s komunikacijom. Argument ide ovako: *Nemam ništa protiv [Tajvanaca, Apalachee Indijanaca, crnaca], samo ih ne mogu razumjeti. Možda oni ne mogu učiniti ništa u vezi s njihovim naglaskom, ali ni ja ne mogu učiniti ništa u vezi s činjenicom da ih ne razumijem.*

Čini se da je komunikacija jednostavna stvar: jedna osoba govori, a druga sluša; zatim zamijene uloge. Međutim kada se rasprava usmjeri na naglasak, ovakva karakterizacija komunikacije postaje prejednostavna. Društveni prostor između dvoje govornika u većini slučajeva nije neutralan. Sjetite se ljudi s kojima ste danas razgovarali. Svaki put kada započnete razmjenu, započinje kompleksna serija izračuna: *Moram li s ovom osobom biti služben/a? Dugujem li joj poštovanje? Duguje li ona meni poslušnost? Što ja želim od nje ili ona od mene?*

U bilo kojoj situaciji možemo jednostavno odbiti komunicirati. U konfliktnim situacijama možemo savršeno razumjeti što nam naši partneri, roditelji, prijatelji govore, no svejedno odgovaramo *Jednostavno te ne razumijem*. I poput čarolije, slušatelj je oslobođen bilo kakve odgovornosti u komunikacijskom činu i puni teret pada direktno na govornika. *Ne razumijem te u stvarnosti* može značiti *Izazivam te da me natjeraš da te razumijem*.

Clarkov kognitivni model komunikacijskog čina (koje je uvelike sličan teoriji konverzijske analize) temelji se na principu *uzajamne odgovornosti* u kojem sudionici u razgovoru surađuju u formiranju novih informacija. Ovo uključuje kom-

¹⁸ Naravno, unutarnje kritiziranje porijeklo vuče izvan zajednice; mora biti uvezeno.

¹⁹ H. H. Clark i D. Wilkes-Gibbs, „Referring as a collaborative process”, *Cognition*, 22 (1986): 1–39.

plicirane procese popravljanja, širenja i zamjene putem ponavljanja dok obje strane nisu zadovoljne.¹⁹ Općenito Clark napominje:

Mnoge svrhe razgovora međutim mijenjaju se od trenutka do trenutka dok dvoje ljudi uključenih u razgovor tolerira više ili manje nesigurnosti vezane uz slušateljčino razumijevanje govornikovih referenci. Veći teret obično pada na slušateljicu jer ona je u najboljem položaju da procjeni vlastito razumijevanje.²⁰

Kada su govornici suočeni s naglaskom koji im je stran, prva odluka koju donesu jest hoće li ili neće prihvatiti vlastitu odgovornost u komunikacijskom činu. Ono što ćemo uvijek iznova vidjeti u analizama slučajeva koje slijede jest da se članovi dominantne jezične grupe osjećaju potpuno ovlašteni da odbace svoju ulogu i da zahtijevaju da osoba s naglaskom nosi većinu odgovornosti u komunikacijskom činu. Zapravo, kada takav govornik dođe u kontakt s drugim govornikom *mainstream* jezika koji nije ništa manje nerazgovijetan ili nejasan prvi odgovor obično *nije* da se odbije veliki dio komunikacijskog tereta, već da se u obzir uzmu drugi faktori.

Cijeli koncept konverzacijskih jedinica u kojem dva partnera rade na zajedničkom razumijevanju pretpostavlja određeno stanje uma sudionika. Rad u teoriji akomodacije sugerira da će kompleksna međuigra lingvističkih i psiholoških faktora odrediti sklonost razumijevanju. Thakerar i suradnici²¹ proveli su niz empirijskih testova da ispituju ponašanje akomodacije; oni nisu radili izravno s govorom „s naglaskom“, no njihova su otkrića općenito tipična za takve studije koje potvrđuju nešto što intuitivno znamo: slušatelji i govornici radit će više na tome da nađu zajedničku komunikacijsku točku i njeguju uzajamnu razumljivost kada su društveno i psihološki motivirani da to čine. Zapravo, kada govornik zapazi da bi čin akomodacije ili jezične asimilacije mogao imati više nedostataka nego prednosti, u okvirima grupe, on ili ona mogu se još više udaljiti od jezika slušatelja.

Dva ključna elementa uspješnog komunikacijskog čina važna su za ostatak ove knjige u kojoj ćemo istražiti kako ideologija standardnog jezika funkcionira u svakodnevnoj komunikaciji.

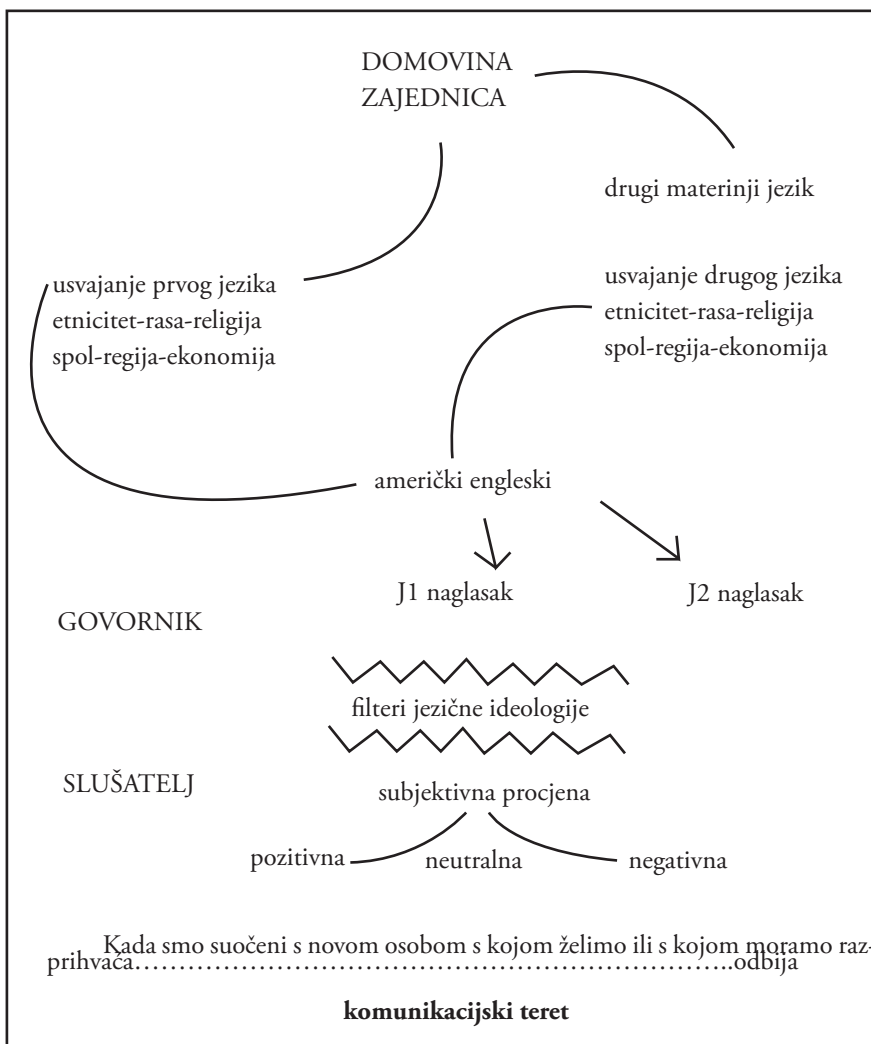
Stupanj naglasaka (accentedness) bilo zbog interferencije jezika 1 (J1) ili društveno ili geografski obilježene jezične varijante ne može predvidjeti razinu kompetencije osobe u ciljanom jeziku. Zapravo, vidjeli smo da osobe s osobito jakim naglaskom jezika 2 (J2) imaju visoke razine kompetencije. Ipak, naglasak će ponekad biti problem pri

²⁰ Ibid, 34.

²¹ J. N. Thakerar, H. Giles i J. Cheshire, „Psychological and linguistic parameters of speech accommodation theory“, u: *Advances in the Social Psychology of Language*, ur. C. Fraser i K. R. Scherer (Cambridge: Cambridge University Press, 1982), 205–255.

komunikaciji, posebno u slučajevima kada se radi o govornicima kojima engleski nije materinji jezik i koji su u ranoj fazi procesa usvajanja jezika. Naglasak, u općenitom smislu u kojem se ovdje koristi, može ponekad biti prepreka komunikaciji čak i kada su sve stranke koje su uključene u komunikacijski čin voljne, čak revne, da razumiju. Međutim u mnogim slučajevima naglasak nije razlog prekida u komunikaciji, već je to negativna društvena procjena i odbijanje komunikacijskog tereta. Tablica 2 čini proces jasnijim.

Tablica 2: Prihvaćanje ili odbijanje komunikacijskog tereta

govarati radimo niz brzih društvenih procjena temeljenih na mnogo vanjskih znakova, a jedan od njih su jezik i naglasak te osobe. Ovi društveno-jezični znakovi direktno su povezani s domovinom, rasom i etnicitetom, društvenim sebstvom osobe koja se nalazi ispred nas. Temeljeno na našim osobnim povijestima, našim pozadinama i društvenim bićima koja smo (što zajedno čini niz filtera kroz koje čujemo ljude s kojima razgovaramo) zauzet ćemo komunikacijski odmak. Većinu vremena pristat ćemo da nosimo dio tereta. Ponekad, ako smo osobito optimistični oko strukture društvenih karakteristika koje vidimo u osobi ili ako su nam svrhe komunikacije osobito važne, prihvatit ćemo nesrazmjern dio tereta.

Svatko od nas grupirao bi naglaske na koje naiđe u različite okvire. Za većinu Amerikanaca francuski naglasci su pozitivni, ali ne za sve nas. Mnogi od nas imaju negativne reakcije na azijske naglaske ili na afroamerički vernakular, no zasigurno ne svi. Naglasak koji čujemo mora proći kroz naše filtere jezične ideologije. U ekstremnim slučajevima smatramo da je potpuno opravdano odbiti komunikacijski teret i osobu koja se nalazi pred nama.²²

(1) Nadglednik je objasnio da bi radnici ... pitali tužitelja što je želio da naprave i tada bi jednostavno otišli, jer ga nisu mogli razumjeti. Nadglednik je odbio takve incidente povezati s naglaskom tužitelja, no nije ponudio nikakvo drugo objašnjenje. Reкао je da ga jednostavno nisu mogli razumjeti „kao normalne ljude s normalnim jezikom“.

(2) Upisao sam se na kolegij iz kemije, ali sam odustao kada sam vidio profesora asistenta. Ne bih trebao imati asistenta koji ne može govoriti engleski kao da mu je materinji.

(3) Održala je odličnu prezentaciju pred odborom, no da se je prijavila za posao koji uključuje rad na telefonu, s obzirom na to kako zvuči, ne bismo ju zaposlili.

(4) Možeš govoriti svoj jezik, može biti po tvome, no nemoj nekoga prisiljavati da to mora trpjeti i slušati ... ako želiš govoriti crnački sa svojim prijateljima, to je u redu. No nemoj vrijeđati druge tako da ih siliš da to slušaju.

Ostatak ove knjige o procesu je podčinjavanja: kako djeluje, zašto djeluje

22 Primjeri su preuzeti iz (1) *Anthony Dercach v. Indiana Department of Highways* (parafrazirano); (2) studentski upitnik o jezičnim stavovima prikupljeni na mojim satovima; (3) moji intervjui sa zaposlenicima na području Chicaga; (4) *Oprah Winfrey Show* od 19. studenog, 1987.

je i zašto ga dopuštamo. Vidjet ćemo da ideologiju standardnog jezika uvode škole, snažno promiču mediji i dalje institucionalizira poslovni sektor. Naglašava ga industrija zabave i suptilno ga, i ne tako suptilno, osigurava pravosuđe. Ne iznenađuje dakle da mnogi ne prepoznaju činjenicu da je za govorne jezike varijacija sistematična, strukturirana i njima svojstvena te da je nacionalni standard apstrakcija. Ono što *jest* iznenađujuće, čak i uznemirujuće, jest način na koji se mnogi pojedinci koji se smatraju demokratičnima, nepristranim, racionalnima i bez predrasuda grčevito drže ideologije standardnog jezika koja pokušava opravdati ograničavanje individualnosti i odbacivanje *drugog*.

Diskriminaciju na temelju *naglaska* možemo naći svugdje u našim svakodnevnim životima. Zapravo je takvo ponašanje toliko prihvaćeno kao uobičajeno, toliko široko shvaćeno kao prikladno da mora postati jasno da ono predstavlja posljednja strážnja vrata kroz koja diskriminacija ulazi u društvo. I vrata su širom otvorena.

Literatura:

- Clark, H. H. i Wilkes-Gibbs, D. „Referring as a collaborative process“, *Cognition*. 22 (1986): 1–39.
- Eagleton, Terry. *Ideology: An introduction*. London – New York: Verso, 1991.
- Foucault, Michel. *Znanje i moć*. Zagreb: Globus, 1994.
- Gramsci, Antonio. *Selections from Cultural Writings*. London: Lawrence and Wishart, 1985.
- Gitlin, Todd. *The Whole World is Watching: Mass media in the making and unmaking of the New Left*. Berkeley: University of California Press, 1980.
- Labov, William. *The Social Stratification of English in New York City*. Washington DC: Center for Applied Linguistics, 1966.
- Sledd, James. „Bi-dialectism: the linguistics of white supremacy“. U: *Contemporary English: Change and variation*, ed. by D. L. Shores, 319. Philadelphia: J. B. Lippincott, 1972.
- Taylor, Charles. *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press, 1994.
- Thakerar, J. N., Giles, H. i Cheshire, J. „Psychological and linguistic parameters of speech accommodation theory“. U: *Advances in the Social Psychology of Language*, ed. by C. Fraser i K. R. Scherer, 205–255. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
- Woolard, K. A. i Schieffelin, B. B. „Language ideology“, *Annual Reviews of Anthropology*, 23 (1994): 55–82.